

s aspekta njegove društvene situiranosti i interakcijske uvjetovanosti (pa se tako u okvirima pragmatike moći bavi strategijama uljudnosti kao poljem kojim dominiraju najrazličitiji iskazi moći, zatim institucionaliziranom moći, političkim i akademskim govorom, moći iz perspektive rodnih odnosa te iskazima moći u medijskom diskursu), što ponudenu vizuru odnosa diskursa i moći proširuje na odnos diskursa i samoga društva u kojemu se reflektiraju relevantna pitanja roda i spola, obrazovanja, profesionalne orijentacije i socijalnoga statusa uopće.

Naposljetku, valja se osvrnuti i na u studiji često spominjan pojam *angažiranosti*. S obzirom na to da je polazište kri-

tičke analize diskursa osobni angažman znanstvenika u pristupu proučavanoj problematici, i Katnić-Bakaršić se opredjeljuje za takav pristup, na najbolji mogući način pokazujući kako opredijeljenost u smislu kritike nelegitimne moći i manipulacije može vrlo uspješno funkcionirati s pozicije znanstvenika kojemu se vrlo dugo pridavala aura objektivnosti i neutralnosti. Autorica u tom smislu u ovoj studiji preuzima u današnje vrijeme, kao uostalom u sva vremena, odgovornu ulogu upozoravanja na zastrašujuće i potencijalno pogubne utjecaje diskursne moći, u želji da kritika pridonese razvoju svijesti o mehanizmima njihova prevladavanja.

Danijela Marot-Kiš

O KONCEPTUALNOJ METAFORI

Mateusz-Milan Stanojević KONCEPTUALNA METAFORA: TEMELJNI POJMOVI, TEORIJSKI PRISTUPI I METODE

Zagreb, Srednja Europa, 2013.

Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode Mateusza-Milana Stanojevića iscrpna je i informativna monografija o konceptualnoj metafori, i u strukturnome (pregled teorijsko-metodoloških dosegâ onoga segmenta kognitivne lingvistike od užega istraživačkoga interesa za autora uz prikaz izvornih autorskih znanstvenih analiza) i u sadržajno-stručnome smislu (komplementarnost kvalitativne i kvantitativne, mahom korpusne metodologije u tumačenju odnosa između konceptualnih struktura i jezič-

nih ostvaraja) na tragu sličnih studija kâve su se zadnjih godina pojavile u hrvatskoj (kognitivno)lingvističkoj javnosti (Tuđman Vuković 2010, Žic Fuchs 2009, Raffaelli 2009 i dr.).

Stanojević nas u temu uvodi konceptualnom metaforom *ZNANJE je GLEDANJE*, jezičnim ilustracijama iz različitih registara jezičnih uporaba pokazujući lakoću kojom su takvi primjeri dio našeg svakodnevnog jezičnog repertoara te primamljivost kognitivnolingvističkih tumačenja, ali istovremeno uvodeći i temeljne

probleme teorijskoga modela o kojima će se raspravljati u poglavljima koja slijede. *Konceptulna metafora kao veza između dviju domena znanja* bazična je definicija od koje će autor polaziti u različitim smjerovima, te koju će višekratno propitivati i proširivati, no od koje ni u jednome trenutku neće odstupati. Već u početnome poglavlju autor jasno zacrtava okvire svoje studije – konceptualnoj metafori prilaziti će se kao kognitivnome procesu koji se zrcali u jeziku; pritom će se, mjesto potencijalno nekritičnoj i intuitivnoj kvalitativnoj analizi, prednost dati kognitivnogramatičkom modelu istraživanja; i konačno, konceptualnoj metafori kao jednome od temeljnih ustrojbenih mehanizama uma pristupiti će se s oprezom – autor će višekratno naglašavati lokalnu, radije no globalnu ulogu konceptualne metafore u izgradnji jezičnoga značenja.

Drugo poglavlje autor posvećuje specifičnim prednostima kognitivnolingvističke teorije u odnosu na tradicionalne, najšire shvaćeno formalno-logičke lingvističke teorije. Logičke teorije, po definiciji težeći za ekonomičnošću i skladom prikaza, nude algoritamski prikaz odnosa stvarnosti i jezika. Suočene s realnošću prirodne govorne situacije takve su teorije neprestano pod pritiskom umnažanja potkategorija te dopuna i dorada matematičkih formula pretvarajući se u konačnici u vlastitu suprotnost. U tom je smislu kognitivna lingvistika, na tragu postmodernističke paradigme, u prednosti, i ne pokušavajući si zadati nerealne ciljeve stvaranja sveobuhvatne i ustoj skladno uređene teorije. Ne oslanjajući se u startu na neupitno postuliranu objektivnost stvarnosti već osvješćujući važnost čovjekove percepcije (utemeljene na neupitno

varljivim i nepouzdanim osjetilima, podsjeća nas Stanojević), društveno-kulturnih i situacijsko-kontekstualnih čimbenika u proizvodnji i razumijevanju značenja, teorija *iskustvenoga realizma* prirodnija je i bliža naravi komunikacijske situacije, no zadatak oblikovanja vjerodostojne lingvističke teorije time postaje mnogo teži, ako uopće dostižan, no svakako trajno izazovan.

Dalje, u trećem poglavlju, autor smješta konceptualnu metaforu u širi kontekst nudeći pregled kognitivnih mehanizama (sposobnosti i procesa) koji sudjeluju u konstruiranju značenja (uglavnom bitnije ne odstupajući od Croftove i Cruseove klasifikacije iz 2004. godine). Pažnja je sposobnost koja se očituje kroz različite vrste procesa, *profiliranje* (kao izbor istaknutog dijela neke domene ili scene), *metonimiju* (usmjeravanje pažnje na istaknuti dio iskustva pomoću kojeg se govori o nekom drugom s njime povezanom iskustvu), *razinu detaljnosti* (ovisno o komunikacijskim potrebama konceptualizacija može biti vrlo shematična, obrišana ili pak vrlo detaljna), te *dinamičnost* (neki prizor možemo konstruirati dinamično pri čemu se profilira trajanje radnje, nalik filmu ili statično poput fotografije, pri čemu se radnja sagledava kao cjelina, bez profilacije vremena). Uspoređivanje pak (ili prosuđivanje) odnosi se na kognitivnu sposobnost kojom različita iskustva dovodimo u neku vrst veze – takav je proces *kategorizacije* kao smislenog prepoznavanja, prosuđivanja pripadnosti nekog entiteta određenoj kategoriji ili *konceptualne metafore* kao jednoga od kognitivnih procesa konstruiranja značenja na temelju kojeg povezujemo dvije konceptualne domene – izvornu i ciljnu koje

su, ističe autor, uvijek u asimetričnu odnosu (o ciljnoj domeni imamo veće znanje i koristimo je kako bismo objasnili neku značajku izvorne domene) te koje, da bismo uopće mogli govoriti o konceptualnoj metafori, moraju biti dovoljno različite, pripadati sasvim različitim dijelovima našeg iskustva. Uz uspostavljanje odnosa između *lika* i *pozadine*, *odabir perspektive* i *ustrojavanje* (sposobnost grupiranja entiteta u nekom prizoru), u funkcioniranju konceptualne metafore svakako se izdvaja kognitivna sposobnost *shematiziranja* kojom iz vrlo različitih perceptivnih unosa uzimamo u obzir, shematiziramo samo one dijelove koji su nam bitni, nakon čega takav ustroj elemenata koristimo u vrlo različitim prikazima prizora, od sasvim konkretnih do posve apstraktnih. Takve obrasce koje zamjećujemo i koristimo u interakciji s vanjskim svijetom nazivamo *predodžbenim shemama*. Autor dalje pojašnjava osnovne pojmove kojima kognitivna lingvistika tumači ustroj znanja, *koncept*, *domenu*, *kulturne modele*, *scenarije*, problematizirajući pritom neke novije kognitivnolingvističke spoznaje, primjerice opravdanost razlikovanja metonimijskih i metaforičkih domena. Kao uspješan model objedinjavanja dinamičnoga i statičnoga pogleda na kognitivne mehanizme autor predstavlja Fauconnierovu teoriju mentalnih prostora kasnije nadograđenu Fauconnierovom i Turnerovom teorijom konceptualne integracije. Dotiče i vrlo važan koncept motiviranosti jezičnih i konceptualnih struktura kao prirodni rezultat fizičkih i psiholoških sličnosti i razlika među ljudima. Jedino u takvu kompleksnome odnosu suprotstavljenih silnica stabilnosti i varijacije te ustaljenosti i dinamičnosti mogu-

će je adekvatno tumačiti metaforizacijske mehanizme.

Četvrto poglavlje svojevrсно je središnje poglavlje u knjizi s obzirom da se fokus sužava na pitanja i probleme s kojima se suočava suvremena teorija konceptualne metafore u užem smislu. Autor jasno ukotvljuje svoja polazišta (više puta kroz tekst naglašavajući tu činjenicu) u danas već tradicionalnoj, klasičnoj, standardnoj Lakoffovoj i Johnsonovoj teoriji konceptualne metafore, no itekako je propitujući (osobito u metodologiji istraživanja) spoznajama iz recentnih kognitivnolingvističkih studija. Unatoč činjenici da na većinu predstavljenih i postavljenih pitanja zasad nema jednoznačna odgovora, zahvaljujući zavidnom poznavanju literature i višegodišnjem istraživačkom iskustvu, autor uspijeva oblikovati koherentan i suvisao model za izučavanje konceptualne metafore.

S trajnom sviješću o tome da je svaka konceptualna metafora nužno tek prikladna idealizacija koja nam omogućuje da ustaljene veze među domenama iskazujemo na jedinstven i razmjerno jednostavan način, Stanojević polazi od bazičnih pitanja opstojnosti definicije konceptualne metafore. Preslikavanja, naime, između iskustvenih domena nisu potpuna već djelomična, pri čemu se neki vidovi polazišne domene posebice naglašavaju dok se ostali zanemaruju i ostaju u pozadini. Odgovori se mogu tražiti u načinima ustroja i povezivanja izvorne i ciljne domene (*načelo nepromjenjivosti*), u činjenici da su neki aspekti znanja o izvornoj domeni važniji od drugih (*središnje znanje*), u ideji da su neke veze među domenama „prirodnije” od drugih (teorija *primarne metafore*) ili pak u metonimijskome isho-

dištu metaforičkih procesa, tumačenju kojemu je autor najskloniji. Suvremena kognitivnolingvistička istraživanja naime napuštaju razgraničenja između metafore i metonimije kao dvaju jasno odvojenih, neovisnih, čak i suprotstavljenih konceptualnih mehanizama i prepoznaju kontinuum konceptualnih struktura s pretpostavkom o metonimiji kao spoznajno jednostavnijem, rudimentarnijem procesu (metonimiju vezujemo za pažnju, ne za prosudbu). Primarne metafore formiraju se iz najranijih predkonceptualnih tjelesnih iskustava koja su međusobno metonimijski bliska. Tek se kasnije, udaljavanjem i generalizacijom, povezane domene počinju razlikovati i shvaćati metaforički (autor donosi zoran primjer hrpice pijeska koja raste kako dijete dodaje nove količine pijeska – na temelju čega se postepeno apstrahira konceptualna metafora *VIŠE je GORE*). Autor se bavi i pitanjem prikladne razine detaljnosti u postuliranju konceptualne metafore, kao i o mogućnosti definiranja kriterija (dakako istovremeno konceptualnih i jezičnih) za razlikovanje konvencionalne i inovativne metafore.

Konceptualna metafora u dijakroniji, u umu, diskursu i izvan jezika naslov je petoga poglavlja u kojemu autor govori o različitim područjima istraživanja jezika i uma u kojima se može primijeniti teorija konceptualne metafore. Na tragu već u ranijim poglavljima spominjana lokalna dosega konceptualne metafore, autor naglašava kako posebnost konceptualne metafore nije u činjenici da je ona ključni mehanizam u organizaciji svake od triju razina (jezika, uma, komunikacije), već u samoj činjenici da je konceptualna metafora mehanizam koji se pojavljuje u sve

tri razine. Slijedi izbor novijih psiholingvističkih i neurolingvističkih istraživanja metafore, uglavnom takvih kojima se pokušavaju utvrditi razlike u proizvodnji i obradi/razumijevanju metaforičnoga u odnosu na nemetaforično značenje, a onda i u razumijevanju konvencionalnih i nekonvencionalnih metaforičkih izraza.

Šesto poglavlje autor posvećuje metodologiji istraživanja konceptualne metafore bitno obilježenoj novijim, empirijskim zaokretom u kognitivnolingvističkim metodama prikupljanja i interpretacije podataka. Kognitivna semantička teorija kontinuirano je naime bila izložena kritikama zbog ustrajanja na kvalitativnim metodama istraživanja – mahom sustavnoj uporabi introspekcije i jezične intuicije (češće istraživača, rjeđe ispitanika). U novije se vrijeme stoga, ne bi li se umanjila mogućnost nekritička oslanjanja na proizvoljne prosudbe, inzistira na uključivanju egzaktnijih načina prikupljanja jezičnih podataka. Autor nam predstavlja dva takva u načelu komplementarna pristupa, diskurzivni i korpusni, među kojima se sam odlučuje za korpusni, implicitno mu dajući prednost. Diskurzivni pristup kao istraživački korpus uzima jedan ili nekoliko tekstova koji se pažljivo iščitavaju u potrazi za jezičnim metaforama – autor, naime, ograničava doseg diskursne analize isključivo na jezičnu razinu. U korpusnome pristupu pak, smatraju pobornici, jedinome empirijski utemeljenome jezičnome presjeku, u kojemu istraživački korpus čini velika elektronički pretraživa zbirka tekstova (o reprezentivnosti korpusa, dakako, ovisit će i doseg rezultata), predviđen je iskorak iz jezičnog ka konceptualnome, no i tada s iznimnim oprezom u zaključivanju. Kako

u ovome pristupu, kaže autor, *kroz korpus provlačite riječ* za koju pretpostavljate da bi se neka njezina pojavnica mogla pokazati metaforičnom, apriorno iz istraživanja isključujete implicitne metafore kod kojih se ne spominju izvorna ni ciljna domena.

Metodološki obrazac koji autor predlaže u istraživanjima konceptualne metafore sastoji se od nekoliko koraka: sustavna pretraživanja korpusa (riječi vezanih za ciljnu i izvornu domenu), sustavnog korištenja gramatičkih informacija pri tumačenju metaforičnosti jezičnih konstrukcija, sustavnog korištenja jednoznačnog kriterija određivanja (potencijalne) metaforičnosti jezičnih izraza (obično uz pomoć rječnika), sustavnog korištenja sekundarnih izvora pri tumačenju metaforičnosti jezičnih konstrukcija, te konačno uopćavanja unutar okvira analize. Unatoč strogoći i dosljednosti ponuđena modela, kako u prikupljanja tako i u interpretacije podataka, zamjećujemo kako upravo ključni koraci u istraživanju (odabir riječi koje će se pretraživati, te kasnije utvrđivanje/potvrđivanje potencijalne metaforičnosti pomoću rječnika – koji je dakako više no objektivni kriterij i sam proizvod ljudske intervencije u opisu značenja) počivaju baš na subjektivnosti istraživačeve procjene i jedva su, ako uopće, podložni empirijskoj provjeri.

U sedmome i osmome poglavlju autor nam predstavlja iscrpne prikaze dvaju svojih autentičnih istraživanja, metodološki i teorijski posve dosljedno utemeljenih u okvirima definiranim ranije u knjizi, eksplicitnije u šestome poglavlju. Unatoč činjenici da obje studije dijele teorijska i metodološka polazišta, zbog niza specifičnosti koje ih razlikuju autor uspijeva prikazati velik raspon mogućih teo-

rijskih i praktičnih problema koji iz takvih specifičnosti mogu nastati. Prvo istraživanje naslovljeno *Kako su srednjovjekovni Englezi voljeli i kako to znamo* dijakronijsko je istraživanje ciljne domene ljubav (*love*) u srednjoengleskim tekstovima, dok je druga studija čiji je prikaz u knjizi naslovljen *Metafora u očima promatrača* sinkronijska, no zato kontrastivna analiza (u hrvatskom, engleskom i poljskom jeziku) izvorne domene očiju kao dijela tijela. Najvećim benefitom za čitatelja – potencijalnog istraživača u obama istraživanjima čine se ilustrativni zaključci o međusobnim relacijama gramatike i semantike, naime ovisno o gramatičkome profilu konstrukcije metaforički izrazi ističu različite aspekte ciljne ili izvorne domene što nam omogućuje različite generalizacije uporabljive u daljnjim istraživanjima (primjerice autor dolazi do zaključaka kako izrazi s kvantifikacijskom i referencijalnom funkcijom rijetko dovode do metaforičkih konceptualizacija, dok je kvalifikacijska funkcija, kao konceptualni odnos kvalifikatora i imenice, vrlo često podloga metaforizaciji).

Suveren probir iz obilja literature o temi te izbor metodoloških postupaka oblikovanih u transparentan i primjenjiv metodološki obrazac knjigu koju predstavljamo kvalificira vrijednim udžbeničkim štivom, ali i nezaobilaznim vodičem za buduće istraživačke pothvate. Knjiga je i vrijedan doprinos dosad neusustavljenom i uglavnom tek sporadično prevođenom kognitivnolingvističkom pojmovlju (autor se odlučuje za termin, no ne propušta nas informirati o hrvatskim prijevodnim inačicama drugih autora). Osam samostalno čitljivih poglavlja knjige nižu se u vrlo suvislu i zaokruženu cjelinu. Usto, vrlo korisno, svako poglavlje zavr-

šava rekapitulacijskim zaključnim odjeljkom, dodatno doprinoseći oblikovanju koherentna teorijska i metodološka modela konceptualne metafore.

Nakon višedesetljetna zanosa radikalno novom i drukčijom teorijom metafore (u međuvremenu već standardnom i tradicionalnom) postalo je razvidno da se kompleksnost prirodnih govornih situacija naprosto ne da tumačiti (samo) mehanizmima konceptualne metafore. Ispravno kontekstualiziranje konceptualne metafore kao jednoga od glavnih pokretačkih mehanizama u proizvodnji značenja (ne glavnoga ili jedinoga) i oprez u donošenju globalnih zaključaka o njezinoj

ulozi svakako su dobrodošao korektiv ranijih potencijalno nekritičkih pristupa istraživanjima. Ipak, ustrajno isticanje lokalnoga dosega konceptualne metafore, možda odista samo izborom termina, čini se pomalo pretjeranim. Jednako je tako dobrodošla i strogoća suvremenih metodoloških korektiva u istraživanjima konceptualne metafore, a na štetu nepoželjne proizvoljnosti zaključaka. Ipak i zazoru spram intuicije i introspekcije valja pristupiti s mjerom, kako pretjeranim formalizmom ne bismo izgubili maštovita tumačenja kreativna i trajno inspirativna procesa stvaranja značenja kakva nam je podarila kognitivna lingvistika.

Cecilija Jurčić Katunar

PET PREDAVANJA O HRVATSKOJ KRATKOJ PRIČI

Helena Sablić Tomić
UVOD U HRVATSKU KRATKU PRIČU

Zagreb, Leykam International, 2012.

Ponudnim osvrtom neću se sustavno referirati na recentniji dio ukoričenih tekstova kroatistice Helene Sablić Tomić – bio bi to zamašan posao od podosta stranica s obzirom na izuzetnu autoričinu produktivnost – nego obavijesnim krokijem podcrtati filološke naslove – koji su ilustrativ njezina zapažena (i nagrađivana) bavljenja književnom poviješću, teorijom i kritikom, temom grada s kulturološke i književnopovijesne perspektive te ženskim književnim identitetom s aspekta hrvatske književne produkcije. Uz druge teorijsko-kritičke analize, ženski će književni diskurz kao i *kratkopričaški* interes za žen-

ske likove pratiti u knjizi koja i jest povodom našem prikazu: najnoviji autoričin naslov – *Uvod u hrvatsku kratku priču* (dalje *Uvod*) – kompaktna *summa* dugogodišnjeg istraživanja prethodno opredmećena nekolikim autoričnim djelima. Uz nabrojene interesni spektar kao istraživački segment ili podžanr vrlo joj važno osobno i profesionalno mjesto čini slavonsko (ratno) pismo. Studentima kroatistike korisni su njezini kompendiji fokusirani na književno-povijesne tipološke i periodizacijske nacрте. Riječ je, primjerice, o nevelikoj – formatom džepnoj – knjizi *Montaža citatnih atrakcija* (Osijek, 1998., nagrada